

УДК 316.4

DOI: 10.20535/2077-7264.4(78).2022.272392

© А. П. Киричок, канд. наук із соц. ком., доц.,
КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ, Україна

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОПЕРАЦІЙ ПІД ЧАС КРИЗОВО-КОМУНІКАЦІЙНОГО РЕАГУВАННЯ

Метою дослідження є визначення та обґрунтування ролі інформаційно-психологічних операцій під час кризово-комунікаційного реагування.

Для досягнення мети дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання та методи системного аналізу, діалектичного розгляду явищ, подій і процесів, аналізу, синтезу, індукції, дедукції. Теоретичну базу нашого дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Ключові слова: інформаційна війна; інформаційно-психологічна операція; пропаганда; дестабілізація; маніпуляція; кризово-комунікаційне реагування.

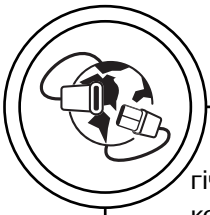
Постановка проблеми

Сьогодні відбувається швидкий розвиток інформаційних технологій, який сприяв оптимізації результативності у сфері комунікацій та розповсюдження інформації. Відповідно до цього, було прийнято та втілено у широкий обіг поняття явища інформаційної війни із використанням різних засобів, методів та прийомів впливів. На даний час прийнято виділяти інформаційно-психологічні та технічні операції, тому на основі цього класифікують об'єкти впливу в процесі інформаційної агресії.

Як відомо, об'єктом інформаційно-психологічних впливів є свідомість особистості, з огляду на це, застосовуються такі засоби впливу, які ґрунтуються на знан-

нях з психології та соціальної інженерії, що підсилюються використанням інформаційних технологій у сфері кризово-комунікаційного реагування, за допомогою яких відбувається включення значної кількості цільової аудиторії [1, 2].

Сьогодні пріоритетними інтересами будь-якої держави є інформаційна незалежність та безпека. Динамічний розвиток інноваційних технологій у сфері кризової комунікацій та швидке становлення суспільства знань акцентують увагу, на вивченні основних аспектів впливу на свідомість окремого індивіда та мас. Тому з метою результативного забезпечення інформаційної безпеки в рамках теоретичних та практичних засад реалізації інформаційно-психоло-

гічних операцій під час кризово-комунікаційного реагування потребує детального вивчення.

Вивченням основних аспектів інформаційної безпеки України, загроз інформаційній безпеці в нашій країні та у світі, різні інструменти та засоби маніпулювання, методи захисту від негативних впливів на індивідуальну та масову свідомість займалися такі науковці, як Ю. Бабенко, В. Гусаров, Н. Зражевська, В. Петрик, Б. Потятиник, А. Цуладзе та інші.

Значна кількість зарубіжних та вітчизняних науковців у своїх дослідженнях приділяли увагу вивченню теоретичних та технічних аспектів інформаційно-психологічних операцій серед яких: В. Богуш, В. Гудим, В. Книш, С. Комов, А. Манойло, Р. Марутян, В. Махнін, А. Петренко, В. Петрик, Д. Присяжнюк, О. Романчук, А. Рось, В. Смолянюк, А. Тарас, О. Феклістов, В. Фомін, Д. Фролов, П. Черник, А. Черняк та інші.

Актуальність і недостатнє вивчення ролі інформаційно-психологічних операцій під час кризово-комунікаційного реагування обумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета роботи

Визначити та обґрунтувати роль інформаційно-психологічних операцій під час кризово-комунікаційного реагування.

Результати проведених досліджень

Для досягнення мети дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання та методи системного аналізу, діалектичного розгляду явищ, подій і процесів, аналізу, синтезу,

індукції, дедукції. Теоретичну базу нашого дослідження становлять праці вітчизняних та зарубіжних вчених.

Нині механізми захисту свідомості індивідів та громадян функціонують на недостатньому рівні, а органи державної влади, які мають контролювати та застосовувати всі наявні ресурси для можливого впливу не можуть протидіяти загрозам, у зв'язку з неузгодженістю дій та несформованістю єдиного органу управління. Крім того, чинна законодавча база України має багато недоліків, які необхідно доопрацьовувати, зокрема, вона не спрямована на швидку і постійну діяльність органів управління. Відповідно до цього, через відсутність важливих і цінних власних інформаційних ресурсів, відбуваються маніпулятивні впливи на свідомість громадян, що призводить до небезпеки під час кризово-комунікаційного реагування.

Сьогодні будь-яка країна, застосовуючи тільки військові та технічні засоби, методи та прийоми, не може повною мірою захистити себе та своє населення. Тому пріоритетним завданням є забезпечення національної безпеки і виконання стратегічних комунікацій під час кризи, а для його вирішення потрібно найперше, застосовувати усі форми засобів ведення боротьби, особливо інформаційно-психологічні. Як відомо, інформаційна складова здійснюється за допомогою такого феномену, як психологічні операції.

Проаналізувавши наукові джерела з даної проблематики, було з'ясовано, що серед значної кількості науковців, які здійснювали свою діяльність у сфері психологічних операцій не існує чітко струк-

турованого підходу до основних визначень відповідної термінологічної системи [3–5].

Як відомо, до 2010 р. в зарубіжній літературі, дії, які орієнтовані на зміну свідомості індивідів чи мас йменувались як «психологічні операції», то вже в наш час, їх перейменовано на «операції з військово-інформаційної підтримки». А, наприклад, вітчизняні вчені найчастіше використовують поняття «спеціальні інформаційні операції». Інші дослідники та представники військової сфери надають перевагу визначенню «інформаційно-психологічні операції». На основі цього, необхідно зазначити, все це певною мірою ускладнює взаєморозуміння між фахівцями різних сфер. У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне проаналізувати наукові підходи до визначення поняття «інформаційно-психологічні операції».

Так, аналізуючи наукові дослідження вченого В. Баранова, було визначено, що він розглядає інформаційно-психологічну операцію, як певний процес попередньо організованого використання прийомів, методів та засобів розповсюдження важливої інформації для здійснення впливу на суспільну свідомість, у цьому випадку, найчастіше застосовують фальсифіковані публікації з прихованою інформацією, а також відповідні дії інформаційного та політичного характеру із приєднанням авторитетних політичних діячів чи колишніх працівників спеціальних служб [6, С. 62].

Інші вчені, а саме: В. Вєпрінцев, А. Манойло, А. Петренко та Д. Фролов описують інформаційно-психологічну операцію як цілісну систему скоординованих та взаємозалеж-

них заходів для маніпулювання відповідними даними та інформацією, що реалізується на основі чітко сформованого плану дій для досягнення та збереження переваги за рахунок здійснення впливу на інформаційні процеси в системах ворога [7, С. 73].

Протилежне визначення цього явища запропонував В. Крисько, який охарактеризував інформаційно-психологічну операцію, як професійно організований вплив на свідомість, емоційний стан, потреби і бажання противника з метою реалізації попередньо окреслених цілей [8, С. 59].

А вчений І. Панарін у своїх наукових дослідженнях трактував феномен «інформаційно-психологічна операція» у широкому та вузькому значенні. Отже, він визначив, що у широкому сенсі, «інформаційно-психологічна операція» є чітко спрямоване застосування політичними опонентами повідомлень пропаганди та інших методів психологічного впливу на погляди, настрої, почуття і в цілому на модель поведінки аудиторії для того, щоб змусити її робити бажані дії у чітко окреслених ними напрямках. Відповідно, у вузькому розумінні дане поняття розглядають як систему заходів пропагандистського та військового характеру, а також сукупність психологічних методів впливу, щоб забезпечити належну підтримку ведення бойових дій своїх військ і здійснити психологічний тиск на військовослужбовців противника та його людей [7, С. 75].

Нам імпонують наукові погляди вченого В. Петрика, який у своїй праці охарактеризував такі категорії, як акція інформаційного впливу (розповсюдження часткової,

помилкової, необ'єктивної, неправдивої інформації, яке надається одноразово і в короткі терміни) і спеціальна інформаційна операція (містить такі ознаки, як: чітко продуманий план, спрямованість на цільову аудиторію, терміни є значно більшими, а також поетапне збільшення інформаційних повідомлень на відповідну тематику; лавиноподібний характер зростання повідомлень на певну тему; надання великого розголосу, та їх обговорення, ґрунтуючись на емоційній складовій [9, С. 75].

Отже, на основі проведеного аналізу наукових підходів до визначення поняття «інформаційно-психологічна операція», вважаємо за необхідне сформулювати своє розуміння даного феномену, що являє собою цілісну систему попередньо спланованих, скоординованих і взаємопов'язаних дій, маніпуляцій на основі застосування достовірної чи неправдивої інформації, а також методів і форм психологічного впливу компетентними фахівцями країни-супротивника, що використовують з метою повного контролю над індивідуальною та масовою свідомістю, трансформації в потрібному напрямі їх настроїв, почуттів, волі, а також їх дезорієнтації.

Основним завданням інформаційно-психологічної операції є маніпулювати свідомістю громадян, сприяти виникненню у них переживань, страхів, дезорієнтувати їх та знизити їх довіру до органів державної влади.

Як відомо, в результаті ефективно реалізованої інформаційно-психологічної операції, протистояти їй дуже складно, це пов'язано з тим, що практично неможливо відстежити етап її планування

та чітко організованої підготовки, а коли починається її активна фаза, держава багато часу витрачає на вивчення ситуації та пошук основних шляхів її вирішення і застосування контрзаходів.

Реалізація інформаційно-психологічної операції здійснюється в кілька етапів, а саме [9, С. 74] :

Перший етап — планування дій, тобто визначення необхідності проведення відповідної операції, формування мети та завдання, окреслення цільової аудиторії, підбір психологічних методів впливу на систему, соціально-політичної комунікації тощо.

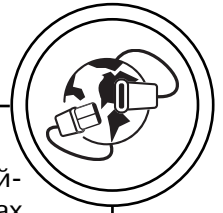
Другий етап — створення негативної події, яку можна використати як привід для реалізації пропаганди.

Третій — рекламування інформаційного приводу, що використовують з метою досягнення поставленої мети та завдань операції, перш за все, руйнування відповідних структур суспільно-політичної комунікації.

І останній, четвертий етап — закріплення, тобто відбувається поетапне завершення психологічної операції чи пропагандистської діяльності після досягнення попередньо поставлених завдань.

Для організації інформаційно-психологічної операції використовують заходи впливу на цільову аудиторію за допомогою засобів масової інформації, друкованої, аудіо-, відеопродукції, а також через комунікацію, щоб вплинути на їх настрої чи модель поведінки з метою досягнення політичних та воєнних цілей.

На основі аналізу наукових джерел, визначено основні складові інформаційно-психологічних операцій: інформаційно-пропаган-

дистська діяльність, що передбачає застосування засобів масової комунікації, а також прямі контакти з різними групами людей, за допомогою застосування психологічних методів впливу на психіку людей; демонстраційні заходи (дії, які спрямовані на застосування психологічного впливу на цільову аудиторію); організаційно-практична діяльність, що відбувається у формі акцій та заходів, які спрямовані на реалізацію психологічного впливу на відповідні групи людей [8, С. 57].

Так вчені, О. Бойко, Л. Компанце, В. Остроухов, В. Петрик, М. Присяжнюк у своїх наукових дослідженнях визначили такі основні засоби застосування інформаційно-психологічних операцій, а саме: дезінформація; лобювання; маніпулювання; пропагандистська діяльність; управління кризами; шантаж [10, С. 13].

У зв'язку з широкомасштабною збройною агресією російської федерації проти України, яка крім військових дій, використовує повноцінні пропагандистські кампанії, які спрямовані як на українців, так і на світову спільноту, для кризово-комунікаційного реагування виникає необхідність організації ефективної контрпропаганди.

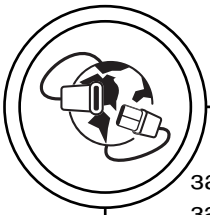
Саме тому краще ще до початку кризи розробити процес кризової комунікації в соціальних медіа, щоб можна було швидко реагувати.

Відповідно до наукових досліджень вчених, контрпропаганду прийнято класифікувати на наступальну та оборонну. Так, А. Баровська, розглядає наступальну контрпропаганду як нанесення ударів агресору на його власній території, тобто здійснюється вибір контр-

наступу як стратегії інформаційно-психологічної війни в умовах кризи та може включати в себе ірраціональні заходи [6, С. 60].

Інша дослідниця, М. Душкіна, у своїх дослідженнях, визначила й схарактеризувала основні прийоми наступальної контрпропаганди, а саме [11]: передавання негативу, що передбачає формування негативного відношення до конкретного об'єкту через показ в засобах масової інформації політичних лідерів, які пов'язані з ними, але викликають відчуття огиди та обурення; відображення негативного образу, що полягає в перенесенні негативних рис діючих у сфері політики і влади індивіда, соціальних груп та організацій на подію. Необхідно зазначити, що цей метод є більш результативним під час війни, у зв'язку з тим, що дозволяє перенести з будь-якого об'єкта на інший негативний характер; негативне трактування, що ґрунтується на включенні змін до інформаційних повідомлень пропагандистської діяльності агресора для зниження довіри до них.

Крім того, ця вчена описувала оборонну контрпропаганду, і зазначала, що основним завданням є протидія пропагандистської діяльності агресора [11, С. 17]. Також дослідниця визначила такі прийоми її реалізації: заперечення стереотипу, що застосовується для повного подолання будь-якої пропагандистської діяльності агресора; прийом ігнорування ґрунтується на тому, що інформаційні повідомлення агресора, що носять негативний характер, завдають менше шкоди, якщо вони знаходяться в інформаційному просторі нетривалий час. Але, необхідно

зазначити, що даний прийом не завжди є ефективним. Наступним методом є відволікання уваги, і на думку М. Душкіної, він є більш результативним, у зв'язку з тим, що під час його застосування можна подолати негативний вплив і нівелювати дію ворожої пропаганди. Але, необхідно зазначити, що під час постійного використання цього методу, агресор має можливість створити нові інформаційні атаки у формі повідомлень, наприклад, «органи влади не висвітлюють важливі проблеми і приховують їх», «громадян не інформують про реальні втрати на полі бою». Також важливу роль відводять методу імунізації, в процесі якого застосовують конкретну тему, яка, може бути реалізована агресором, тому на основі цього, вона зазнає певних змін, зменшуються гострі кути, що сприяє зниженню довіри до визначеної теми, а також відбувається підвищення рівня критичного розуміння негативних інформаційних повідомлень. Ще одним з найбільш примітивних методів оборонної контрпропаганди є поширення цілком відповідних контрчуток.

А прийом застосування пом'якшувальних або маскувальних слів і висловів (евфемізмів) спрямований у більшості випадків попередити можливі інформаційні атаки агресора, та приховує важливі проблеми, які потребують термінового вирішення. Все це здійснюється за допомогою присвоєння протилежного сенсу відповідній події через перейменування.

Отже, охарактеризувавши основні методи наступальної та оборонної контрпропаганди, можемо констатувати, що вони є більш загальними і широко використовую-

ються під час контрпропагандистської діяльності.

Слушною, на наш погляд, є позиція науковця В. Панченка, який у своїх працях розглянув основні заходи протидії інформаційно-психологічним операціям, які можуть, на наш погляд, застосовуватися в межах кампаній реалізації стратегій комунікації для забезпечення безпеки нашої країни, а саме: інформаційно-роз'яснювальна діяльність з громадянами, які мешкають на окупованих територіях; формування національно-патріотичної свідомості та морально-психологічної стійкості громадян України; ліквідація ворожих каналів засобів масової інформації, які розповсюджують неправдиву інформацію про події в Україні, активізація уваги на легітимності дій уряду України; об'єктивне широкомасштабне інформування світової спільноти про події, що відбуваються на українській території [7, С. 79].

Крім того, важливо зазначити, що в умовах сьогодення основною функцією зв'язків із громадськістю є інформування суспільства за допомогою фактажної правдивої інформації, в той час як інформаційно-психологічні операції здійснюють пошук основних методів впливу на цільову аудиторію для зміни її намірів, настроїв та моделі поведінки. Зв'язки із громадськістю виступають від імені командування і є його голосом, а також забезпечують комунікацію між командуванням та суспільством. Вони функціонують не з метою створення новин чи впливу на формування позиції громадян, а для надання інформації, на основі якої може сформуватися власний погляд. Також, на

наш погляд, інформація, яка застосовується для проведення інформаційно-психологічних операцій, має бути правдивою, але також і маніпулятивною, щоб отримати бажаний результат.

Висновки

Отже, на основі проведеного дослідження визначено, що інформаційно-психологічна операція є потужним засобом для реалізації політичних цілей за допомогою спланованого використання засобів, форм і методів поширення інформації задля впливу на свідомість і поведінку людини.

А побудова результативної системи протидії інформаційно-психологічним операціям з метою захисту громадян від руйнівних інформаційних впливів є ключовим завданням, яке можливо реалізувати лише в межах системи

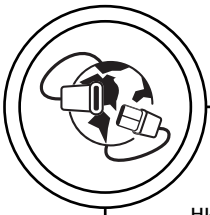
стратегічних комунікацій. Отже, наша країна має застосувати відповідні технічні, організаційно-правові заходи та прийоми публічної дипломатії для забезпечення належного захисту інформаційних джерел від викривлення зацікавлених груп осіб чи держав.

Визначено, що інформаційно-психологічні операції можуть здійснювати негативний вплив на суб'єктів прийняття рішень та дестабілізувати соціально-політичну та економічну ситуацію в країні, що загрожують національній безпеці України.

Тому, з метою уникнення несприятливого впливу на всі сфери країни, і насамперед на громадян, необхідно якнайшвидше виявити факт початку інформаційно-психологічної операції, щоб підготувати власні інформаційні ресурси.

Список використаної літератури

1. Aro J. The cyberspace war: propaganda and trolling as warfare tolls / J. Aro // *European View*. 2016. Vol. 15. Issue 1. pp. 121–132.
2. Lasswell H. D. The structure and function of communication in society / H. D. Lasswell // *The Communication of Ideas* / Ed.: L. Bryson. New York: Harper and Brothers, 1948.
3. Литвиненко О. В. Спеціальні інформаційні операції та пропагандистські кампанії: монографія / О. В. Литвиненко. Київ: ВКФ «Сатсанга», 2000.
4. Остроухов В. В. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підручник / В. В. Остроухов, В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк. Київ: КНТ, 2010.
5. Kuusisto M. Organizational effects of digitalization: A literature review / M. Kuusisto // *International Journal of Organization Theory & Behavior*. 2017. Vol. 20, N 3. pp. 341–362. URL: <https://doi.org/10.1108/IJOTB-20-03-2017-B003>.
6. Баровська А. В. Стратегічні комунікації: пропаганда та контрпропаганда. Інформаційне суспільство в Україні: стан, проблеми, перспективи / А. В. Баровська // *Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю «Дні інформаційного суспільства-2015»*, 19–20 травня 2015 р. Київ: Видавництво «Тезис», 2015. С. 60–63.
7. Панченко В. М. Інформаційні операції в системі стратегічних комунікацій / В. М. Панченко // *Стратегічні комунікації*. 2016. № 4. С. 72–79.

8. Дубов Д. В. Засоби масової інформації як якісно нові суб'єкти політичних комунікацій / Д. В. Дубов // Політичний менеджмент. 2007. № 1. С. 57–65.

9. Петрик В. Сутність і особливості проведення спеціальних інформаційних операцій та акцій інформаційного впливу / В. Петрик // Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2009. № 3(6). С. 71–75.

10. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / [В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева, Є. Д. Скулиш, О. Д. Бойко, В. В. Остроухов]; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 48 с.

11. Шевчук М. Інформаційно-психологічна війна росії проти України: як їй протидіяти / М. Шевчук // Демократичне врядування. 2014. № 13.

Reference

1. Aro, J. (2016). The cyberspace war: propaganda and trolling as warfare tolls. *European View*, Vol. 15, Issue 1, 121–132.

2. Lasswell, H. D. (1948). *The structure and function of communication in society. The Communication of Ideas*. New York: Harper and Brothers.

3. Lytvynenko, O. V. (2000). *Spetsialni informatsiini operatsii ta propahandystski kampanii [Special information operations and propaganda campaigns]*. Kyiv: VKF 'Satsanha' [in Ukrainian].

4. Ostroukhov, V. V., Petryk, V. M., & Prysiazhniuk, M. M. (2010). *Informatsiina bezpeka (sotsialno-pravovi aspekty)[Information security (social and legal aspects)]*. Kyiv: KNT [in Ukrainian].

5. Kuusisto, M. (2017). Organizational effects of digitalization: A literature review. *International Journal of Organization Theory & Behavior*, Vol. 20, N 3, 341–362. Retrieved from <https://doi.org/10.1108/IJOTB-20-03-2017-B003>.

6. Barovska, A. V. (2015). Stratehichni komunikatsii: propahanda ta kontr-propahanda [Strategic communications: propaganda and counter-propaganda]. *Informatsiine suspilstvo v Ukraini: stan, problemy, perspektyvy. Materialy shchorichnoi naukovo-praktychnoi konferentsii za mizhnarodnoiu uchastiu 'Dni informatsiinoho suspilstva-2015'*. Kyiv: Vydavnytstvo 'Tezys', 60–63 [in Ukrainian].

7. Panchenko, V. M. (2016). Informatsiini operatsii v systemi stratehichnykh komunikatsii [Information operations in the strategic communications system]. *Stratehichni komunikatsii*, 4, 72–79 [in Ukrainian].

8. Dubov, D. V. (2007). Zasoby masovoi informatsii yak yakisno novi subiekti politychnykh komunikatsii [Mass media as qualitatively new subjects of political communications]. *Politychnyi menedzhment*, 1, 57–65 [in Ukrainian].

9. Petryk, V. (2009). Sutnist i osoblyvosti provedennia spetsialnykh informat-siinykh operatsii ta aktsii informatsiinoho vplyvu [The essence and peculiarities of conducting special information operations and actions of information influence]. *Suchasni informatsiini tekhnologii u sferi bezpeky ta oborony*, 3(6), 71–75 [in Ukrainian].

10. Petryk, V. M., Prysiazhniuk, M. M., Kompantseva, L. F., Skulysh, Ye. D., Boiko, O. D., & Ostroukhov, V. V. (2011). *Suhestyvni tekhnologii manipulyativnoho vplyvu [Suggestive technologies of manipulative influence]*. Kyiv: ZAT 'VIPOL' [in Ukrainian].

11. Shevchyk, M. (2014) Informatsiino-psykholohichna viina ,osii proty Ukrainy: yak iyi protydiaty [Information-psychological war of Ukraine: how to prevent it]. *Demokratychnе vpiadyvannia*, 13, 65–70 [in Ukrainian].

The study aims to define and substantiate the role of informational and psychological operations during crisis communication response.

To achieve the research goals, general scientific methods of cognition and methods of system analysis, dialectical consideration of phenomena, events, processes, analysis, synthesis, induction and deduction were used. The theoretical basis of our research is the works of domestic and foreign scientists.

Keywords: information war; informational and psychological treatment; propaganda; destabilization; manipulation; crisis communication response.

Надійшла до редакції 24.10.22